

Irena Bražėnaitė. Buvom gražiai susidainavę

Po vieno koncerto tuometiniuose Menininkų rūmuose (kieno tik nebuvo tie rūmai – buvo Gubernatoriaus, čia valiavojos ir baltakelnis Napoleonas, ir Kutuzovas – dėl šito vienaakio pasileidėlio (aprengęs kazokais jis laikė priė savęs „mergelį“ pulką) pasiūlaistymo po rūmus, mūsiškiai maskolių klapčiukai net aikštę šalia rūmų jo vardu buvo pavadinę, – o prie sovietų, kai visi gražūs namai ir daiktai būdavo atiduodami nudrengt „liaudžiai,“ viena rūmų salė buvo paversta šokių sale – trypėm ant gražaus, ornamentuoto parketo – mergiotės smailais užkulniukais- pakulniukais, o neseniai grįžę iš tarnystės armijoje su ten užtarnautais kerzokais, dundinom tik ką atžūsius iš svetur – kaip koks švydras – rokenrolą ir tvistą, tik valsuot buvo nelabai tenajos patogu – įsismaginę suktuku atsitrekdavom į kolonas, jei kavalierius, pakvietęs valsui, pasitaikydavo keblokas ir nevikrus; „Lietuvos“ ansambliui išsikėlus iš Filharmonijos, repetuodavom tuose rūmuose, dabar labai jau svarbius žmones priglaudė šitie „palociai,“ ir ne „kožnam pabažnam“ čia galima įžengt be didelio reikalo), taigi, po koncerto, mums susėdus vienai šalia kitos, Beatričė sako: „Gražiai dainuojai, Irule, tavo balse virpa gražūs obertonai, ir liaudies dainas dainuodama „nebliauni,“ ką dabartės daro kai kurie dainininkai, neva

dainuodami „etnografiškai,“ – man taip negražu, o gal dzūkai ar kas taip ir dainavo, nežinau, bet ten, kur augau ir girdėjau žmones dainuojant, jie taip nedainavo.“ – „Nedainuoja „bliaudami“ ir mano krašte, o apie dainuojančius sako: „tas ar ta dainuoja gražiai, o tas tai tik bliauna“ – sakau.

Beatričė (ją visi žinojom vardu, pavardės pridurt neberekėdavo) mane pasikvietė pas save namo ir pasiūlė kartu padainuot visokių dainų, ir liaudies. „Mums gražiai susidainuoja, Irule, taip gera, meilu,“ – sako dainininkė, suglaustas delnais rankas, kaip jinai mėgo, priglaudusi prie kairiojo žando. Atsisėda prie rojalio, mudvi linksmai, be „koncertinės įtampos“ dainuojam visokiausius „šlageriukus“ ir „romansus.“ Ir, žinoma, geriam kavą (kavos išgert pas dainininkę pulkais užgriūdavo, net neperspėję ir nepasiprašę, daugelis kultūrininkų, menininkų, teatralų, dailininkų – durys buvo kad ir užrakintos, bet visiems atviros, nei vienas užėjęs nebuvo prašalaitis ir kožnam prie balto stalo paburnė buvo gatava). Šeimnininkė buvo gera „gaspadinė,“ pati kepė pyragus, troškino savo garsiuosius kopūstus (juos ypač mėgo jos ilgametė akompaniatorė Halina Znaidzilaukaitė), čia vykdavo subtilūs, prasmingi pasivakarojimai ir pasidienojimai, aptariant, diskutuojant, šmaikštaujant, dainuojant, su Beatričės meniškai pasakojamų anekdotų druska ir pipirias – čia buvo kultūros pastogė Operos ir baletu rūmų pašonėj. (Grindis kartais leisdavo išmazgot, kartais ir puodelius suplaust, bet susidėdavo spintukėn pati, kad žinotų, žinoma, kur katras puodeliukas stovi ir kurį kuriai viešniai ar svečiui paburnėn padėt, tiesa, dar leisdavo iš jos pačios nuskustų bulvių iškrapštyt „juoduliukus,“ kaip ji sakydavo – akytes, o jei eidavom abidvi krautuvėn šio to nusipirkt „užėviam“ pavaišint, kaip ji sakydavo, svečiam priimt, Beatričė pinigų banknotus „atrasdavo“ pačiupinėjus pagal jų ilgumą: „Va, čia tik vargšas vienas rubliukas, Irule.“

Koncertuodavom abidvi ne tik Vilniuj, Beatričė ypač mėgo dainuot vaikam mokyklose, vaikų darželiuose. Pasidarėm įrašų radijuj. Kai pas ją apsigyveno mano muzikos Mokytojas Antanas Krutulys, tuomet jau dažnai lankydavau juodu abudu, vasarą nuvažiuodavom mūsų sodan, pasikopinėdavom medaus, pavasarį prisitekindavom sulos (garbusis Antanas Krutulys sovietijai buvo „atidavęs“ savo didžiausią ūkį su sodu Jeruzalėj (prie Kalvarijų, Baltupiuose), tad pabūt mūsų sode ir patart mum kaip sodininkaut, jam būdavo atvanga). Buvo koktu ir negera, kai po Daininkės mirties jos butas per vedybas atiteko jos vyro anūkui: užėjom su viena bendradarbe iš Aklųjų draugijos šio to iš jos buto pajimt, o jos lovelėj, ant tų pačių patiesalų susiraitę drybso jaunuoliai: „A, tai čia kažkokia akla senė gyvena“...net šiurpas nupurtė (vėliau tiem jaunuoliam Aklųjų draugija parūpino kitą butą, tad šiaip taip Beatričės butas buvo paverstas jos muziejum, net trumputė gatvikė šalia jos buto jos vardu pavadinta. (Jinai „ant senatvės,“ kaip jos sesuo Kristina sakė, ištekėjo už savo akių gydytojos našlio Henriko Horodničiaus).

Dar apie su Beatričė apšnekėtą liaudies dainų liaudišką dainavimą. Nelabai ilgai (kol saugumas eilinį kartą nesuuostė, kur aš atsisėdau padirbėt) tuometėj Konservatorijoje teko Genovaitei Četkauskaitei patalkaut tvarkant kaimuose surinktas liaudies dainas (jos broliui Vytautui talkinau Universiteto dainų ansambliui padėdama paruošt dainų „partijas“ – talka juk gražus daiktas). Klausiausi, kaip tas dainas dainuoja sodžiaus dainininkai, įrašyti magnetofono juostose (ak, kaip smagu prisimint, kaip tūsydami dideliausius, sunkėliausius „Aido“ magnetofonus mes, studentėliai, braidydami po kaimus ir vienkiemius, rinkom bebaigiančius išsibarstyt mūsų tautos paveldo perlus), grožėjausi, mokinausi. Dainuot savas dainas su mano jaunystės draugais buvo savotiška, vienintelė tautos gyvavimo išraiška, kurios dar nedrįso suvis „suspenduot“ budrusis saugumas. Radosi etnografiniai ansambliai (ne vieną ir ašėnai esu surinkusi – Mokytojų namuose, Ryšininkų klube, garsiojoj N. Vilnios Psichiatrijos ligoninėj (na, ne iš ligoniukų sudariau ansamblių: iš dakterų ir sesučių), daugelyje mokyklų). Buvo ansamblių vadovų, kurie žūt būt norėjo ir patys dainuot, ir ansamblicius išmokint teip, kaip dainavo ar dar ir tebedainuoja sodžiaus žmonės. Tie žmonės teip dainavo nuo amžių, gi dauguma ansambliciu buvo paragavę kokio nors choro dainavimo būdo, o chorinis dainavimas laikosi jau su daugmaž „patvarkytais“ balsais, tad pult liaudiškan dainaviman, kaip žabaliui kelman, nelengva, juolab, kad ir vadovai

manė, kad liaudiškas dainavimas – tai garsus rėkimas „atvirais“ balsais, anot J. Marcinkevičiaus, kad dzūkų dainos „veržėsi per gerkles.“ Buvo nesmagu klausyt, kaip net operiniai dainoriai, pasišovę prisišliet prie liaudies, dirbtinai žagsėdami, vaidino kaimo dainininkus (buvo tarsi mada). Gailiausia buvo vaikų, ansamblių vedlių verčiamų dainuot „bobų“ balsais. Paklausę mano mokomų vaikų dainavimo, žmonės sakė: „Tavo dainorėliai dainuoja kaip vaikai, kas ten daroma su jais kituose ansambliuose?“ Sakau: „Piemenėliai raliavo ir mūsų vaikai kiemuose dainuoja vaikiškais diskantais, jei kokie vadovai jų neverčia baubot senių balsais.“ Bet dauguma vadovų manęs nepalaikė – dusino vaikų vaikiškus balsiukus (pažinau vieną mergaitę, su savo bobute gražiai dainavusią jos išmokintas dainas, tad ana buvo pakviesta į vieną mandrą ansamblių: išgirdusi ją dainuojant po metų, nuliūdau-jinai nebe skaidriai, jaunatviškai dainavo, o rėkė atviru balsu). Apie tai ir ailingavom su Beatriče.

Kad ir kiečiausias buvo mus saugantis saugumo glėbys, pasinaudojus sovietijoj išgarsintu „studentų apsimainymu,“ kai būdavo prisikviečiama negrų ar kitų kitokių, „už sienos“ pasiganyt išleidžiant glotniai „išsprosytus,“ susipratusius jaunuolius-komjaunuolius, iš viso pasaulio mūsų Universitetas pasišaukdavo lietuviukų patobulint savo gimtosios kalbos. Buvau paprašyta jiems parodyt mūsų senųjų dainų (tada susitikom ir su atkakliuoju, nenuilstančiu mūsų metraštininku Albinu Kentra, įamžinusi tuos šauniuosius vaikus). Jaunuoliai grožėjosi jiems negirdėtom dainom, o aš gėrėjausi jų, jau gimusių ir užaugusių Amerikoje, Vokietijoje, Australijoje neužmiršta gimtąja kalba, girdama jų tėveliukus ir tų kraštų sekmadienines mokyklas, skautų stovyklas, kur iš visų jėgų išėiviai stengėsi savo ainius išmokint, priverst neužmiršt savo kalbos (net iš mišrių šeimų jaunuoliai mokėjo lietuviškai). Tad purto šiurpas, kai (mačiau savom akim) išvykusių iš Tėvynės (vienų dėl mūsų godžiosios valdžios pasibjaurėtino bukumo išguitų jieškot gardesnės ir sotesnės duonos, kitų neturint stiprios Tėvynės meilės) vaikai, atvežti pas bobutes ir močiutes paviešėt, dažniausiai su jom lietuviškai nebesusišneka (girdėjau savo ašim): „O kam jiem ten šita mūsų kalba?“ – šneka jų jauni tėveliukai, keliantys klausantiem jei ne šiurpulį, tai mažų mažiausiai pagailą – tai argi sunku bent jau namie su savo atžalom kalbėtis sava kalba, ar ją ant pečių reikia nešiot, ar vaikiukų liežiuviai nudiltų, ar smegenytės išsipūstų?

Teko susipažint ir su garbių tautos žmonių atžalom, buvo atvykusi ir Marijos Gimbutienės dukte Živilė. Žavėjomės šitų vaikų savarankiškumu, laisvumu – šešiolikiniai vieni patys keliavo po pasaulį, tvarkėsi piniginius reikalus, kai mūsų tokio amžiaus vaikai ir jaunuoliai buvo stipria virvele prišti prie tėvų, mokyklų direktorių ir komjaunimo „organų.“ Beveik visi prašė manęs įrašyt į jų „mandrus“ magnetofonus senųjų dainų, mane nustebindami paklausdami, ar jie, grįžę namo, galėtų tas dainas be mano žinios perrašinėti ir platint (mat, kad nepažeistų mano „autorinių teisių“ neužmokėjus man už darbą). Parsivežę mano dainas jie buvo paleidę ir per Amerikos lietuvių radiją. Kai terp mūsų, mūsų svečių, viešnių ir mus globojančių „akių ir ausų“ pasitaikydavo spraga, nuslinkdavom su tais jaunuoliais kokion nors nuošalio vieton pasišnekėt atviriau – net savo sodan buvau nusivežusi kelis (atvykėliai tėvučių iš namų buvo paruošti, perspėti, ko nereikėtų čia viešint šnekėt). Su dauguma vėliau susirašinėjau: tardoma saugume sužinojau, kad šita mano „epistolarija“ buvo kruopščiai suskaičiuota, suregistruota, ištyrinėta – kiek prakaituoto vargo pridarydavom tiem šnipeliam – ir nelengva, ir sunku buvo šitiem ciuciukam suoniot mūsų pėdas ir kalbas: jei atvykdavo kokie lietuviai pas savo gimines, tai, būdavo, kur spjausi, ten ant šnipelio pataikysi.

Parūpo padirbėt Aklųjų draugijoje. Eruditui, šviesuoliui, poetui, atkakliam žemaičiui Valentinui Vytautui Toločkai talkinau leidybiniam darbe. Pramokau aklųjų (Brailio) rašto, garsinau literatūros kūrinius ir knygas. Būdama šalia šitų žmonių, permaščiau: kiek daug mes norim iš gyvenimo, aplinkos ir artimųjų, kaip nemokam džiaugtis ir dėkot Esančiajam už turimus dalykus ir kokių neaprėpiamų galimybių to Esančiojo duota bet kuriam jo nepaklusniajam tvariniui – gražiam, nepatraukliam, berankiui, žabalam, luošam, doram ir nedorėliui, tik tas Aukščiausiojo tvarinys ne tik kad neišnaudoja geram jam suteiktų galimybių ir talentų, bukagalviškai neišreikšdamas tinkamo dėkingumo už visa gauta, bet vis burnoja ir burnoja, priekaištuoja ir nirtauja. Jei Valentino kada nepalydėdavau aš ar kas nors kitas namon, Antakalnin, tai jis pats vienas su savo baltąja lazdele parvažiuodavo troleibusu ir per sankryžas, niekieno nepalydėtas, pareidavo namopi... (Kartą lydėjau jį Kaunan, o šito miesto nežinau, tad Valentinus man smulkmeniškai, tiksliai, kantriai aiškino, kaip mes turim važiuot, kaip eit, kad nukaktumėm, kur reikia – jis Kauno planą buvo iščiupinėjęs pirštais ir išmokęs atmintinai...)

Omonui užgulus Radiją ir televiziją, tautiečiai buvo žadinami ir ramunami iš gerai įrengtos Aklųjų garso įrašų studijos – tai buvo tikras išganymas. Tuomet teko tiesiai į eterį ir padainuot, ir pašnekėt. Vėliau, viskam susigulėjus, okupantus tautai „nudainavus“ ir išlydėjus iš mūsų šalies, miško brolių dainas pabėriau jau iš tikrojo Radijo eterio - atsimentu, kaip, padainavus „lyja lietus, lyja ant gimtų laukų, kur garuoja kraujas brolių lietuvių,“- jauna garso operatorė krūptelėjo: „Gal dar nedainuokim tų žodžių“ – „Dainuokim, dainuokim, jau nebesustokim.“